REPERE ISTORICE ALE TERMINOLOGIEI

Alexandra Stanca
(Universitatea de Vest Timişoara)

Terminologia modernă s-a dezvoltat pentru a răspunde unei nevoi sociale de armonizare a vocabularelor şi aceasta în scopuri mai întâi economice şi comerciale.

Întemeietorii terminologiei moderne sunt austriacul Eugen Wüster şi sovieticul D.S. Lotte, pentru ca mai apoi să apară preocupări în ceea ce priveşte studiul terminologiei şi în alte țări din Europa şi chiar de peste Ocean : fosta Cehoslovacie, Belgia, Luxemburg, Franța, Marea Britanie şi Quebec. În 1936 este creată Asociația Internațională de Standardizare (ISA) care mai apoi va deveni, în 1947, Organizația Internațională de Standardizare (ISO).

Bazele teoretice ale terminologiei moderne sunt puse în anii ’70, în cadrul eforturilor de amenajare lingvistică din Quebec şi tot atunci vor fi stabilite legături solide între terminologie şi lingvistică. Tot în anii ’70, preocupările pentru terminologie au dat naştere unor bănci de date terminologice cum ar fi cele create în cadrul organismelor Infoterm şi Termnet. Terminologia relativ empirică a anilor ’30 s-a transformat astăzi într-o disciplină cu un loc legitim în rândul ştiințelor limbajului.

1.1. Şcoala germano-austriacă

Eugen Wüster este reprezentantul cel mai semnificativ al şcolii germano-austriece, publicațiile sale având o influență deosebită şi în zilele noastre. El este cel care a încercat să pună bazele unui studiu ştiințific al terminologiei putând astfel fi considerat părintele terminologiei moderne.

Lucrarea sa cea mai de seamă este *Die internationale Sprachnormung in der Technik, besonders in der Elektronik*, în care terminologia este considerată un instrument de eliminare a ambiguităților în comunicările ştiințifice şi tehnice.

Preocupările cu adevărat teoretice vor apărea abia mai târziu, în articolele publicate în anii ’70.

Wüster consideră terminologia o ramură a lingvisticii aplicate şi reproşează lingviştilor faptul că aceştia au considerat că limbile de specialitate sunt creații artificiale. Tot la Wüster întâlnim şi ideea de standardizare, prin care se înțelege eliminarea denominărilor plurivalente, dar şi a denominărilor multiple ale aceleiaşi noțiuni. Existența sinonimelor, omonimelor şi cuvintelor polisemantice în limba comună este justificată de nevoia de a ameliora stilul, dar în limbile de specialitate, acestea nu-şi au locul.

Cele mai importante idei ale şcolii germano-austriece:

1. Sistemul noțional este fundamental în terminologie : noțiunile sunt cele clasate mai întâi, apoi denominările.
2. Un sistem de noțiuni este un sistem logic cu ierarhizare structurală ; noțiunile se delimitează unele de altele în funcție de anumite raporturi stabilite pe două axe : una orizontală (înțelegerea) şi una verticală (extensia). Un sistem de noțiuni nu se defineşte decât în funcție de un domeniu.
3. Univocitatea este o caracteristică fundamentală a termenului, adică raportul care se stabileşte între noțiune şi denominare este întotdeauna în principiu monoreferențial – ceea ce implică respingerea sinonimiei (în afara cazurilor excepționale) şi necesitatea standardizării terminologice.
4. Definiția ocupă în terminologie un loc preponderent : ea permite delimitarea noțiunii (nu termenul este cel care face obiectul definiției). Lui Eugen Wüster i se datorează mai ales stabilirea unor principii metodologice foarte stricte, care au ca scop garantarea unei calități uniforme a definițiilor în terminologie.
5. Documentarea constituie o parte indispensabilă oricărei lucrări terminologice. De asemenea, indispensabile sunt şi ştiința precum şi tehnica clasificării.
6. Ştiința terminologiei se aplică pe două niveluri : pe cel al totalității terminologiilor şi pe cel al terminologiilor speciale.
7. Pentru a produce ansambluri terminologice care să ducă efectiv la facilitarea comunicării, trebuie standardizate metodele lexicografiei terminologice.

1.2. Şcoala sovietică

Activitatea termiologică sovietică debutează şi ea la începutul anilor ’30, iar reprezentantul cel mai de seamă al acestei şcoli este D.S. Lotte. Lotte a contribuit din plin la difuzarea teoriilor terminologului vienez, dar există o diferență între cei doi în ceea ce priveşte abordarea lingvistică a fenomenului terminologic. Wüster separă net lexicul de gramatică pentru a se ocupa doar de termeni, pe când Lotte recunoaşte importanța contextului şi a discursului în cadrul căruia termenul îşi capătă valoarea.

Lotte nu separă atât de drastic limba comună de limba de specialitate, considerând că un termen care apare în limba comună nu pierde cu nimic din calitatea sa de termen.

În ceea ce priveşte standardizarea, abordarea sovietică este adepta unei atitudini prudente şi atente, care o va apropia de strategiile franceze şi canadiene din acest domeniu. Pentru Lotte, rigoarea este pe primul loc în terminologie, iar termenul, numit de el *unealtă a gândirii ştiințifice*, are un rol cognitiv.

O altă diferență față de şcoala germano-austriacă este aceea că aceasta din urmă consideră **definiția** ca punct de trecere obligatoriu al cercetării terminologice, pe când şcoala sovietică, prin T.L. Kandelaki respinge ideea conform căreia termenul ar avea în mod necesar o definiție, fiind în favoarea unei informații de tip contextual (termenul putând avea mai multe definiții). De asemenea, şcoala sovietică se preocupă de cauzele şi factorii de succes şi de primire a neologismelor în limbă.

Din lucrările reprezentanților şcolii sovietice se desprind următoarele idei directoare:

1. Terminologia este o disciplină aplicată în sensul că ea caută soluții la probleme practice puse de denominarea noțiunilor în domeniile ştiințifice şi tehnice. Aceste probleme se referă în special la creația neologică şi la standardizarea terminologiei atât în limba rusă, cât şi în alte limbi ale URSS-ului.
2. Cum obiectul terminologiei ține de limbaj, soluțiile ar trebui să facă apel la lingvistică : de unde rezultă o viziune mult prea lingvistică asupra terminologiei şi o influență mai puțin importantă a filozofiei decât la cercetătorii germano-austrieci. Această viziune se traduce printr-o abordare diferită în ceea ce priveşte metodele de lucru. În timp ce la Wüster clasificarea noțiunilor se face înainte de clasificarea denominărilor, sovieticii, dimpotrivă, construiesc un sistem noțional plecând de la elemente lingvistice (considerate, prin ipoteză, termeni) ale unui domeniu, pentru a reveni la definirea noțiunilor, iar apoi la stabilirea termenilor.

3. Problemele terminologice sunt de ordin socio-cultural şi demne, în consecință, de a fi integrate în cercetarea universitară. Astfel se explică faptul că cercetătorii sovietici care se ocupă de terminologie țin fie de o universitate, fie de Academia Ştiințelor a fostei URSS. Primul Colocviu sovietic de terminologie, organizat de Academia ştiințelor, a avut loc în 1959.
4. Reprezentanții grupului sovietic au manifestat încă de la început un interes considerabil pentru problemele fundamentale, care constituie încă obiectul de studiu al lucrărilor de cercetare în mediile terminologice internaționale. Printre aceste probleme se numără :
   - decuparea termenului,
   - specificitatea termenului (opoziția termen/cuvânt din limba comună/sintagmă a discursului),
   - noțiunea în terminologie,
   - definirea terminologiei – locul ei alături de celelalte discipline,
   - distincția între terminologie şi nomenclatură.
5. În domeniul standardizării terminologice, fenomen de ordin socio-lingvistic, abordarea sovietică promovează o atitudine prudentă şi atentă, ceea ce nu se poate spune despre Franța şi Québec, care au stabilit o distincție importantă între *recomandarea* şi *standardizarea* unui termen sau a unui ansamblu dat de termeni.

1.3. Şcoala cehoslovacă

Şcoala cehoslovacă s-a format şi ea la începutul anilor ’30. Lucrările de terminologie se leagă de protejarea celor două limbi, respectiv culturi. Cel mai important reprezentant al şcolii cehoslovace este Rotislav Kocourek.

Temele cele mai des abordate de către cercetătorii cehoslovaci sunt următoarele :

1. Standardizarea lingvistică (inclusiv standardizarea terminologică) pe plan național şi standardizarea terminologică pe plan internațional.
2. Abordarea problemelor terminologice din punct de vedere lingvistic, nu fără legătură de altfel cu tradiția structuralistă a Şcolii lingvistice de la Praga.

3. Specificitatea termenului şi tipul special de relație pe care semnul terminologic ne permite să-l observăm între noțiune şi denominare.

1.4. Şcoala canadiană din Quebec

Preocuparea pentru terminologie apare în Quebec pe fondul dorinței de a apăra limba franceză de intruziunile limbii engleze şi de a o păstra la un nivel de calitate egal cu cel al francezei vorbite la Paris. De acest aspect se ocupă Oficiul limbii franceze înființat în 1961. Măsurile de „corectare" a limbii vorbite au fost ineficiente, ba chiar au dus la o insecuritate lingvistică.

În 1969 este votată legea pentru promovarea limbii oficiale care este punctul de plecare al implantării limbii franceze ca limbă de lucru şi care va duce la apariția conceptului de *francizare a întreprinderii*.

În 1974 este votată legea referitoare la limba franceză oficială. Din această perioadă datează principiile directoare ale standardizării terminologice la nivel oficial şi obligativitatea întreprinderilor de a se franciza.

Legislația lingvistică în Quebec nu este cu adevărat completă decât în 1977, odată cu apariția Cartei limbii franceze, lege care se ocupă atât de statutul limbii franceze cât şi de amenajarea ei.

Principalele tendințe manifestate în lucrările canadiene :

1. *Noțiunea*, ca în cazul celorlalte şcoli, este considerată fundamentală în terminologie. Este unitatea noțională care constituie obiectul clasificării şi al definiției ; ea este cea care serveşte drept punct de plecare al denominării ; noțiunea este cea la care ne referim în terminologia comparată (bilingvă). De altfel, dacă lucrările terminologice se bazează, în esență, cât priveşte aspectul tematic, pe sisteme ierarhizate de noțiuni, punctul de plecare al demersului este de ordin onomaseologic. În sfârşit, relația de *univocitate* ce caracterizează raporturile dintre noțiune şi denominare constituie un postulat fundamental.
2. *Termenul* este în special un semn lingvistic cu dublă fațetă (noțiune şi denominare), care face parte dintr-un ansamblu noțional dat şi care se defineşte în raport cu acest ansamblu într-un domeniu ştiințific sau tehnic excluzând limba comună.

Distincția *termen – non-termen,* cât şi problemele sintagmaticii terminologice au fost studiate, în special de Auger[1]şi Kočourek[2].

3. *Definirea terminologiei* constituie o preocupare importantă a grupului canadian, căci există în zona francofonă din Estul Canadei un număr considerabil de terminologi care lucrează în toate domeniile. În 1975, Regia Limbii Franceze organiza un colocviu internațional pe această temă. Participanții (în jur de 40) au căzut de acord că nu poate exista o definiție unică a terminologiei (RLF, 1976).
4. *Standardizarea terminologică* este concepută într-o perspectivă sociolingvistică. Pentru Oficiul Limbii Franceze, care are rolul de a standardiza limba franceză, distincția între standardizare şi recomandare constituie un principiu fundamental de care Comisia de terminologie trebuie să țină cont în lucrările sale.
5. Lucrările terminologice, cele privitoare la Consiliul Limbii Franceze şi Oficiul Limbii Franceze din Québec, se integrează într-o politică de *planificare lingvistică*. Acest aspect a fost subliniat prin organizarea a două colocvii, ale căror anale au fost publicate în 1980 : „Statul şi planificarea lingvistică" şi „Calitatea limbii…după Legea 101".
6. Grupul canadian din Québec s-a dedicat unor importante lucrări de cercetare în *neologie terminologică* ; aceste lucrări au permis punerea la punct a unei metode de lucru riguroase prezentată în lucrarea lui Boulanger[3].

1.5. Şcoala terminologică din Belgia şi Luxemburg

Fiecare dintre cele 3 comunități lingvistice dețin prin constituție competențe pe lângă legislatorul național, în ceea ce priveşte administrația, învățământul, relațiile sociale între angajatori şi personalul lor.

Aceste dispoziții s-au extins în 1988 la tot ceea ce se referă la învățământ şi cercetare. Astfel comunitatea franceză a înființat în 1985 două organisme însărcinate cu protejarea şi promovarea limbii franceze: Consiliul şi Serviciul limbii franceze.

[1] Auger, P., L.-J. Rousseau et coll., 1978, p.125.

[2] Kocourek, R., 1979, p.34.

[3] Boulanger,J.-C., 1979, p.78.

Terminologia a fost considerată încă de la început un domeniu de acțiune prioritar pentru aceste 2 organisme.

Pe plan legislativ, decretul Spaak este singura măsură privitoare la terminologie şi interzice folosirea unei vocabule într-o altă limbă atunci când există o expresie sau un termen corespunzator pe listele aprobate de Consiliul limbii franceze.

Limba engleză este folosită în acest spațiu ca limbă de arbitraj în conflictele între flamanzi şi valoni, fiind considerată o limba neutră.

Din activitatea terminologică a rezultat o importantă activitate de traducere pentru care a fost nevoie de terminologi şi mai ales terminografi. Unul dintre cele mai de seamă rezultate ale activității terminologice este banca de date EURODICAUTOM, un dicționar automatic comunitar.

În 1978 este creat **Centrul de terminologie din Bruxelles** de către Georges Lurquin, în cadrul Institutului Liber Marie Haps. Acest centru are obiective clare: listarea termenilor utilizați de limbile de specialitate şi punerea lor la dispoziția traducătorilor sau a interpreților şi transnaționalizarea acestei terminologii plecînd de la un fond greco-latin.

În cadrul **Centrul de terminologie din Bruxelles** şi-au desfăşurat activitatea Ad Hermans şi Caroline de Schaetzen, care au contribuit la dezvoltarea unei terminologii preocupate de realitatea de pe teren.

1.6. Şcoala franceză

Consiliul internațional al limbii franceze (CILF), înființat în 1968, este considerat una dintre cele mai vechi instituții ale francofoniei, iar înființarea sa marchează începutul punerii în aplicare a unei politici terminologice în Franța. Cele mai vechi reviste de terminologie sunt *La banque des mots* şi *Le langage et l'homme*, iar preocuparile pentru teminologie au apărut în urma diminuării rolului internațional al limbii franceze.

Nici un text oficial nu apare însă înainte de decretul din ianuarie 1972 referitor la îmbogațirea limbii franceze, prin care se înființează comisiile de terminologie care

au ca obiectiv stabilirea unui inventar al lacunelor vocabularului şi propunerea de termeni corespunzatori.

Activitatea acestor comisii nu a avut impact asupra realității din cauza lipsei de campanii de informare şi a neaplicării sancțiunilor prevăzute de lege. În anul 1975 este publicată legea Bas-Lauriol, referitoare la folosirea limbii franceze, la obligația de a recurge la termeni francezi, adică termenii propuşi sau impuşi de către comisii.

Jean-Pierre Goudailler şi Marie-Francoise Mortureux sunt cei care critică această lege, şi propun ca măsurile acestea să țină cont de factorii socio-culturali şi de realitatea de pe teren. Tot ei sunt cei care explică fenomenul împrumutului prin lipsurile sistemului lingvistic, iar impunerea unor termeni fără o observare atentă a limbii contemporane în folosirea sa reală este o mare greşeală.

O altă figură importantă a terminologiei franceze este Luis Guilbert, care a elaborat fundamentele unei teorii a derivării lexicale şi a avut o contribuție importantă în studiile făcute asupra neologiei. El a scos în relief caracterul social al terminologiei, atrăgând atenția asupra rolului său fundamental, acela de a răspunde nevoilor de exprimare ale utilizatorilor. De asemenea, el atrage atenția asupra importanței contextului situațional în care se află termenii.

Trebuie amintite aici şi lucrările lui Alain Rey a cărui conceptie despre terminologie este inspirată atât din filozofie, cât şi din lexicologie[4]. El şi-a exprimat ideile în numeroase colocvii de terminologie în Franța şi în Canada.

Sunt de menționat, de asemenea, numeroasele lucrări ale Josettei Rey-Debove în domeniile conexe ale lexicologiei şi lexicografiei, precum şi participarea autoarei la colocvii de terminologie[5]. Şi alți cercetători francezi s-au interesat de terminologie, cum ar fi J. şi C. Dubois[6]. Edouard Natanson, care locuieşte la Paris, publică în mod regulat rezultatul reflecțiilor sale[7]. În sfârşit, menționăm lucrările lui Bruno de Bessé,

---

[4] Rey, A., 1976 , 1976a , 1977, p. 158-159 , 1979.

[5] Rey-Debove, J. , 1979.

[6] Dubois, C. 1979.

[7] Natanson, E., 1978, p.45.

care s-a ocupat activ în Franța de stabilirea legăturilor între cercetători şi practicieni, mai ales prin intermediul Afterm-ului.

1.7. Şcoala britanică

Puțini cercetători britanici au studiat aspectele teoretice sau metodologice ale terminologiei. Cel care s-a preocupat de terminologie ca disciplinăa a fost Juan Carlos Sager împreună cu membrii echipei sale de la Centre for Computational Linguistics.

Lucrările acestora tratează noțiuni fundamentale în terminologie cum ar fi distincția **termen ~ non-termen**, limbajele de specialitate, dar şi sisteme de clasificare şi bănci de date.

Activitatea terminologică s-a soldat cu apariția a numeroase lucrări care au ca obiectiv armonizarea metodelor de lucru în terminologie. Aceste lucrări au fie caracter internațional, fie caracter național şi traduc în general un consens, fruct al discuțiilor mai mult sau mai puțin lungi ale practicienilor.

Avem de-a face cu documente referitoare la principiile directoare în cercetarea terminologiei, metodele de utilizare a terminologiilor (ghiduri de lucru, cursuri şi programe de formare), documente cu continut terminologic (norme naționale/internaționale referitoare la produse şi procedee, manuale, cataloage, instructiuni de filosire, cărți şi reviste de specialitate, vocabulare, glosare, lexicuri, dicționare şi bănci de date).

De asemenea avem de-a face cu documente de informare sau de coordonare produse de diverse organisme şi rețele cum ar fi Infoterm, Termnet, Franterm, Termia, Nordterm, Hispanoterm, care produc documente ca *Actualitatea terminologică, Terminograma, Buletinul biroului de terminologie*, etc.

Bibliografie :

AUGER, P., L.-J. ROUSSEAU et coll., *Méthodologie de la recherche terminologique*, Office de la langue française, Québec , Editeur officiel du Québec,1978, p.125.

BOULANGER, J.-C., « Problématique d'une méthodologie d'identification des néologismes en terminologie » în *Néologie et lexicologie*, colecția Langue et langage, Paris, Larousse Université, 1979, p.78.

CABRE, M.-T., *La terminologie – théorie, méthode et applications*, Presses Universitaires d'Ottawa, 1992.

C. DUBOIS, « La spécificité de la définition en terminologie (par comparaison avec la définition en_lexicographie) » în Actele celui de-al 6-lea colocviu internațional de terminologie, Québec, Editeur officiel du Québec, 1979.

GAUDIN, F. *Socioterminologie*, Publications de l'Université de Rouen, nr. 182, 1993

GOUADEC, D., *Terminologie et terminotique – outils, modèles et méthodes*, La Maison du Dictionnaire, Paris, 1993.

KOCOUREK, R., « Lexical Phrases în Terminology », în *Travaux de terminologie*, Caietul nr. 1, Québec, GISTERM, Universitatea Laval,1979, p.34.

NATANSON,E. « Motivités conceptuelles des termes » în *Lebende Sprachen*, *3*, 1975, p.14

NATANSON, E. « Termes, noms scientifiques et techniques, noms déposés » în *Lebende Sprachen*, *3*, 1978, p.45.

REY, A., *La terminologie : noms et notions*, Presses Universitaires de France, *Collection Que sais-je* ?, Paris, 1979.

REY, A. « Préalable à une definition de la terminologie » în *Essai de définition de la terminologie*, Actele colocviului internațional de terminologie, Lac-Delage, 5 – 8 octombrie 1975, H. Dupuis (red.), Régie de la langue française, Québec, Editeur officiel du Québec, 1976 ;

REY, A., *Théories du signe et du sens*, Tom II, Paris, Klincksieck, 1976a ;

REY-DEBOVE, J., *Comportement des langues romanes face à l'emprunt anglo-saxon en terminologie* în Actele celui de-al 6-lea colocviu internațional de terminologie, Québec, Editeur officiel du Québec, 1979.

REY, A. , *Le lexique : images et modèles – du dictionnaire à la lexicologie*, Paros, Armand Colin, 1977, p. 158-159 ;

RONDEAU, G., *Introduction à la terminologie*, Gaëtan Morin éditeur, Chicoutimi, Québec, Canada, 1984.